

Tudós fórum

ÜNNEPI ÜLÉS SZENTES TAMÁS AKADÉMIKUS 70. SZÜLETÉSNAJJA TISZTELETÉRE

Benczes István

egyetemi tanársegéd
BKÁE, Világgazdasági Tanszék
istvan.benczes@bkae.hu

Blahó András

tanszékvezető egyetemi tanár
BKÁE, Világgazdasági Tanszék
andras.blaho@bkae.hu

A BKÁE Világgazdasági Tanszéke és az MTA IX. Osztálya közös szervezésében 2003. március 5-én került sor az MTA felolvasótermében a *Szentes Tamás* akadémikus 70. születésnapja tiszteletére szervezett ünnepi ülésre. Szentes Tamást barátai, kollégái és tanítványai köszöntötték, méltatva az életutat, a tudományos munkát, a hitvallást és a humanitást. Az ünnepi előadás első részében *Blahó András*, a Világgazdasági Tanszék vezetője üdvözölte meleg szavakkal az ünnepltet és a jelenlévőket, előadásában felvillantotta Szentes pályájának főbb állomásait.

Az életpálya

1955-ben végzi el a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem általános, elméleti közgazdaságtani szakát. Ugyanebben az évben megvédi egyetemi doktorátusát az elméletlettörténet és pénzügytan témakörében. Bár szeretne, nem taníthat az egyetemen, majd csak 1962-ben választhatja áhított hivatását.

1955-1962 között szerkesztő-lektor a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadónál. Innen (is) ered hallatlan precizitása, fogalmazási pontossága, a pongyolaság és zavaros kifejezések üldözése saját, és mások munkáiban.

1962-ben egyetemi adjunktus, 1964-ben már egyetemi docens. Másodállásban az MTA Afro-Ázsiai Kutató Központjának tudományos főmunkatársa.

1967-1971 között egyetemi tanszékvezető professzor az University of Dar es Salaam (Tanzánia) egyetemen. Hazatérte után folytatja oktató, kutató munkáját a Világgazdasági Tanszéken. 1974-ben nevezik ki egyetemi tanárrá. 1985-1989 között a Társadalomtudományi Intézet tudományos igazgatóhelyettese, de egyetemi tanári állását változatlanul fenntartja, kötelezettségeit teljesíti. 1995-1998 között a Világgazdasági Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára.

Oktatási tevékenysége és tapasztalatainak köre meglehetősen széles, kiterjed az egyetemi képzés mindhárom szintjére, a hazain kívül a külföldi egyetemeken végzett oktatói munkára is – 1994-ben például az Los Angeles-i University of California vendégprofesszora volt –, és bár túlnyomórészt a világgazdaságtan illetve nemzetközi gazdaságtan és a fejlődéstan szakterületére koncentráldott, időszakonként felölelte az általános közgazdaságtan, a közgazdasági elméletek története és a komparatív gazdasági

rendszerek oktatását is. A következő tárgyakat dolgozta ki, és írta meg ezek tankönyveit: *Nemzetközi gazdaságtan* (két kiadásban, tankönyve nivódíjat kapott), *Világgazdaságtan* és a *Komparatív világgazdasági elméletek* graduális tárgyak, *Nemzetközi gazdasági diplomácia*, továbbá a *Fejlődéstan*, illetve a *Fejlődéselméletek* posztgraduális tárgyak. Ezenfelül megemlítendők a Budapest Institute of Graduate International and Diplomatic Studies (BIGIS) programja keretében és az International Studies Center – amelynek kítüntetett tanára – angol nyelvű oktatási programjában tartott rendszeres kurzusok, mint például a *Contemporary World Economy*, vagy az *International Economics*, továbbá a vendégprofesszorként két ízben is a kaliforniai UCLA-n folytatott oktatói tevékenység, valamint meghívottként számos külföldi egyetemen – többek között Angliában, Dániában, Hollandiában, Finnországban, Svédországban, Norvégiában, Ausztriában stb. – és több tucatnyi nemzetközi tudományos konferencián tartott előadás.

Tudományos kutatói munkásságának szakterülete, témaköre nagymértékben összefügg az oktatói tevékenységgel. Főként a világgazdaság egyenlőtlen viszonyainak, aszimmetrikus interdependenciáinak és egyensúlytalanságainak, a gazdasági elmaradottság illetve a fejlődés belső és külső tényezői közötti összefüggéseknek, a nemzetközi tőkeáramlás és a transznacionalizálódás folyamatainak, a világgazdasági felzárkózás és strukturális igazodás változó feltételeinek és egyes konkrét eseteinek, a nemzetközi gazdasági rend megreformálása problematikájának és a nemzetközi gazdasági diplomácia főbb kérdéseinek, valamint a kelet-európai átalakulás világgazdasági összefüggéseinek tanulmányozására irányul, de egyszersmind, és a felsoroltakkal összefüggésben, kiterjed a nemzetközi gazdaságtani illetve világgazdaság- és fejlődéstani elméletek kritikai komparativisztikájára is.

Publikációinak teljes listája több száz tételt foglal magában és több mint ötven gépelt oldal terjedelmű. Ezek sorában tíznél is több önálló tudományos könyv és több mint harminc társszerzős kötet, valamint tudományos közlemények, cikkek, tanulmányok, konferencia-előadások sora szerepel.

A tudományos életmű szakaszai

Szakaszolni mindig nehéz, a szakaszoló talán erőltetetten húz meg cezúrákat ott, ahol a szerző szerint még vagy már egy másik szakasz hat. Ennek tudatában úgy véljük, hogy Szentes Tamás tudományos alkotó tevékenységét öt szakaszra oszthatjuk.

Az első szakaszban – 1962-1972 között – a fejlődő világ gazdasági és társadalmi elmaradottságának összetevőit, a lehetséges megoldási módozatokat vizsgálta. E kutatásokat foglalta össze *A gazdasági elmaradottság* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 324 p.) című művében. E szakaszra jellemző az immár politikailag „felszabadult” fejlődő országok alapvető társadalmi és gazdasági folyamatainak elméleti és gazdaságpolitikai tisztázása. E kötet az alap kutatások, a nyugati és szocialista országbeli nézetek jelentős szintetizálását végezte el, nagy hazai és külföldi visszhangot keltve. E szakaszt zárja nézetünk szerint az *Elmaradottság és fejlesztés* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1972. 486 p.) című opus, amely az 1971-ben megjelent *The Political Economy of Underdevelopment* magyar nyelvű bővített és átdolgozott változata. Az angol kötet egyébként öt kiadást ért meg 1971-1988 között, s kiadták orosz (1974), német (1974), spanyol (1979 és 1984), francia (1986) és még számos más nyelven is.

A második szakasz fő kutatási és publikációs jellegzetessége az első szakaszban feltárt folyamatok további szintetizálása, az elmaradott „világ” és a vele szemben álló fejlett világ kapcsolatainak, dialektikájának beható elemzése. 1976-ban jelent meg *Az*

elmaradottság és fejlettség dialektikája a tőkés világgazdaságban (Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 496 p.), amelyet 1980-ban a *Polgári és „újbaloldali” elméletek a tőkés világgazdaságról* (Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 450 p.) követt. Ez utóbbi kötet is több nyelven jelent meg: például oroszul 1984-ben, angolul 1985-ben (Akadémiai Kiadó, Budapest, 407 p.). Szerzőnk e munkájában az elmaradottság és fejlettség kettősségének kialakulását és egymást fokozó kölcsönös összefüggésük okait kutatja a tőkés világgazdaságban. Kritikai áttekintést adott a polgári elmaradottság- illetve fejlődésemlekekről, a nemzetközi gazdaság és munkamegosztás hagyományos elméletével szakító legnevesebb polgári közgazdászok nézeteiről. A kötet döntő része a világgazdaság és nemzetközi munkamegosztás fejlődéstörvényeit, a harmadik világ szerepének és helyzetének alakulását elemezte. Vizsgálta a nemzetközi centrum-periféria viszony funkcionális tartalmának és megvalósulási formáinak történelmi változásait, periódusait, a tőkekezelés motivációit s az újratermelési folyamat előrehaladó nemzetköziesedését, a tudományos-technikai forradalom hatását a kolonialista típusú munkamegosztás rendszerére és a tőkekezelés orientációjára. Kísérletet tett a differenciálódás eredményeképp kirajzolódó különböző gazdaságtípusok meghatározására, sajátosságaik és fejlődési potenciáik felvázolására.

A *harmadik szakasz* – 1981 és 1990 között – a világgazdaságban végbemenő gazdasági és társadalmi szerkezetváltás összefüggéseit helyezte nagytér alá. Jellemző e téren az 1988-ban megjelent *The Transformation of the World Economy: New Directions and New Interests* című kötete, amelyet az Egyesült Nemzetek Szervezete egyeteme számára írt, és a ZED Books kiadónál jelentetett meg, Londonban. Ide sorolható az AULA Kiadónál megjelent *A kelet-európai átalakulás és a világgazdaság*

(Budapest, AULA Kiadó/Kossuth Könyvkiadó, 1990., 160 p.) kötet is. E két kötetben sommázta Szentes Tamás több évtizedes kutatásai révén kialakult világgazdaság- és vilárendszer-szemléletét, a világgazdasági átalakulás folyamatát és főbb mozzanatait, a világgazdaság globális válságát és reformjának szükségességét. Kiemelkedően fontos e kötetekben a „létező szocializmus” válságáról és átalakulásáról írt elemzés. Következésképpen „világgazdasági reintegrációról” beszél. Egy jellemző idézet: „A világgazdaságba való visszakapcsolódás és a sztálini torz szocializmuskoncepcióval való szakítás nyomán a szocialista országok társadalomfejlődése csakis a piaci gazdálkodás feltételei mellett, a piacgazdaság autonóm mozgásának körülményei között és a világgazdasági-világpiaci követelményekhez való igazodás kényszere mellett lehetséges... Az állami beavatkozásra a közvetett szabályozások formájában és a gazdaság autonóm mozgásának sérelme nélkül szükség van éppúgy, mint a piaci spontaneitás társadalmilag káros következményeit és hatásait ellensúlyozó intézkedésekre, mechanizmusokra.” (i. m. 101. p.)

Talán önkényesen, de mi 1990 és 2000 közé tesszük a *negyedik szakaszt*. Szentes Tamás ebben az évtizedben – folytatva korábbi munkáinak fel- és átdolgozását, újabb kiadásait magyar és idegen nyelven –, a megváltozott és immár szintetizált világgazdasági és fejlődésemleletek oktatásban történő „meghonosításán” fáradozott. A társadalmi és gazdasági átalakulás révén nem volt elkerülhető, hogy a magyar közgazdasági felsőoktatási tananyagok is tükrözzék a megváltozott elméleti követelményeket. Noha nem volt a Világgazdasági Tanszék feladata, Szentes Tamás vállalta – miután a korai vállalkozók hamar feladták –, hogy megírja az első magyar nyelvű *nemzetközi gazdaságtan* tankönyvet. Ez a tankönyv „a Szentes”, ahogy a diákok nevezik, *A világgazdaságtan*

elméleti és módszertani alapjai (Aula Kiadó, Budapest, 1995. 891 p.). Jó érzékkel mutatott rá a *Nemzetközi gazdaságtan* és a *Világ-gazdaságtan* diszciplinák közötti lényeges különbségekre, azokra az eltérésekre, amelyek az oktatásban és a tankönyvekben is rendre megjelennek. A nemzetközi gazdaságtan ugyanis szűkebb témakörre korlátozottnak, míg a világgazdaságtan szélesebb tematikájúnak tűnik, írja. A szemléletmódbeli különbség többnyire abból fakad, hogy a *Nemzetközi gazdaságtan* szűkebb értelmezéséhez és elnevezéséhez ragaszkodók voltaképp a nemzetgazdasági szemlélet, a nemzetgazdaságok makro- és mikroviszonyaiból való kiindulás hívei, míg a *Világgazdaságtan* fogalmát preferálók a világgazdaság mint szerves rendszer mozgástörvényeire és a nemzetgazdasági cselekvés világgazdasági összefüggéseire helyezik a hangsúlyt. Ez a megkülönböztetés talán erőltetettnek tűnhet ugyan, tény viszont, hogy Szentes Tamás imént hivatkozott kötete, annak szemlélete illetve módszertana tartalmazza a *Nemzetközi gazdaságtan*ban hagyományossá vált tankönyvek szokásos tartalmi követelményeit, de egyszersmind felvázolta a szélesebb értelemben vett *Világgazdaságtan* elméleti és módszertani alapjait is. Olyannyira sikeres volt ez a megközelítés, hogy lehetőséget adott a *Nemzetközi gazdaságtan* mint diszciplína különböző értelmezéseire, oktatására és tankönyvi megjelenésére is. Így vált lehetségessé, hogy a Közgazdaságtudományi Karon a *Nemzetközi gazdaságtan* „hagyományos” értelmezését tükröző szemlélet és tankönyv került bevezetésre (Bock, 1991), a Gazdálkodási Karon a külgazdasági szemlélet alapján folyt e tárgy oktatása, s az Összehasonlító Tanszék kollektívája pedig megírta az *Összehasonlító gazdaságtan* első hazai tankönyvét (Bara, 2000). Elméleti munkássága révén vált tehát lehetővé, hogy egy diszciplína többoldalú megközelítését kapják a diákok.

Nincs itt mód arra, hogy Szentes Tamás kötetét mint tankönyvet értékeljük. Azt azonban lényegesnek tartjuk megemlíteni, hogy kifejezetten tankönyvként írta meg: az egyes fejezeteken belül a lényeges tudnivalókat kiemelte, a fejezetek végén ellenőrző kérdéseket tett fel, rendkívül részletes glosszáriumot és függelékét fűzött a kötethez, s természetesen – a tőle megszokott módon – kiterjedt irodalomjegyzéket is. Nem véletlen, hogy a tankönyv, mint olyan, Nívódíjat kapott... Annál érthetlenebb, hogy akkor miért nem tanítható?! Az egyetemi reform ugyanis e tárgy oktatását – s természetesen ezzel együtt kutatását – elvette a Világgazdasági Tanszéktől, Szentes Tamástól.

Az *ötödik szakasz* a jelenlegi. Itt ismét egy újabb elméleti és gyakorlati aspektus kerül a kutatás célkeresztjébe: a regionalitás értelmezése a világgazdasági elméletekben és gyakorlatban. Az általános világgazdasági szerkezetváltozások sorában kiemelt figyelmet fordít arra, hogy a magyar gazdaság európai alkalmazkodási folyamatában a regionalitásban milyen általános (világgazdasági), különös (regionális) és egyéni (nagyterségi, helyi) vonások érvényesülnek. E meglátását azzal is alátámasztotta, hogy Akadémiai Kutatócsoportját a Berzsényi Dániel Főiskola (Szombathely) keretei között vezeti tovább, együttműködve a Nyugat-magyarországi Regionális Tanács szakértőivel, a főiskola és egyetem kutatóival, magyar és osztrák, s egyéb uniós szakértőkkel.

S hadd említsünk itt egy olyan Szentes-vonást, amely talán nem érdemelne említést akkor, ha e „szokása” általános lenne a magyar közgazdasági irodalomban. A hivatkozások módjára és nagy számára gondolok. Szentes Tamás mindent és mindig elolvas azzal a nem titkolt szándékkal, hogy saját elméleti munkásságába az olvasottakat beépítse. Hivatkozásai precízek, ezt szakdolgozat és doktori disszertáció szerzőitől is megköveteli.

A 2002-2003-as tanév évnyitó ünnepségén Szentes Tamás átvette a *Professor Emeritus* oklevelét. *Tiszteletbeli Professor*, de hiszen ő mindig tisztelt volt és marad is. Mégis, önként vállalta nyugdíjaztatását – jóval a szükséges időpont előtt –, az őt ért méltatlan támadások és inszINUÁCIÓK miatt. Évente több száz hallgató érzi majd annak hiányát, hogy „csak” posztgraduális szakokon – így az egyetemi doktori képzésben, a Budapesti Diplomáciai és Nemzetközi Tanulmányok Intézetében (BIGIS), s persze az országban másutt – tanít, oktat, kutat és szervez. Reméljük és kívánjuk, hogy még sokáig...

A tudományos ülésszak

A meghívott előadók sorából elsőként *Vizi E. Szilveszter*, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke köszöntötte Szentes Tamást 70. születésnapja alkalmából. Kiemelte, az elnökségben együtt dolgozva lenyűgözte őt Szentes Tamás tudomány iránt tanúsított hűsége és alázata. A segítőkészség volt az a másik hívó szó, amellyel Vizi az ünnepeltet jellemezte. Szentes Tamás a legelsőek egyike volt, aki nem csak felajánlotta a segítségét, de hozzá is fogott az Akadémia jövőjével kapcsolatos koncepciója kidolgozásához. Ebben következetesen a magyar tudományosság jobbításának szándéka vezette – emelte ki az MTA elnöke. Mint orvos, Arany János azon gondolatával búcsúzott az ünnepelttől, miszerint „hetven év úgy szép, ha ép”.

Mátyás Antal professor emeritus egykori diákját jött köszönteni a jeles nap alkalmából. Elmélettörténeti tárgyú előadásában két kiemelkedő magyar közgazda, *Heller Farkas* és *Theiss Ede* szellemi hagyatékát dolgozta fel abból a szempontból, hogy miként interpretálták ők ketten koruk egyik meghatározó gondolkodójának, *John Maynard Keynesnek* *Általános elméletét*. Heller neoklasszikus alapokról indulva igyekezett értelmezni Keynest, emiatt részben félremagyarázta az új tanokat, hiszen ő még nem ismerhette azt

az összefüggést, miszerint a megtakarítás és a beruházás bár *ex post* azonosak, de *ex ante* eltérőek (lehetnek). Heller Keynes elméletét egyfajta konjunktúra-elméletként látta. Keynes azonban, mint tudjuk, a tőkés gazdaság neoklasszikusok által felrajzolt működési rendjének egészét kérdőjelezte meg azzal, hogy azt állította, a(z elégtelen kereslet miatt fellépő) kényszerű munkanélküliség nemcsak átmeneti, hanem tartós állapota a gazdaságnak, ekképpen a teljes foglalkoztatottság melletti modellek nem képesek leírni a gazdaság valós működését. Theiss Ede már figyelembe vette az anticipált értékek közötti különbözőség lehetőségét is. Habár kora közgondolkodásának megfelelően ő is igyekezett Keynes munkáját a konjunktúra-elméletekhez kötni, mégis a munkanélküliség tartóssá válásáról, intézményesüléséről (is) írt, azaz nála a fejlett, tőkés országok állandósuló problémájaként jelenik meg a munkanélküliség.

Helen O'Neill, a sussexi *International Development Studies* munkatársa Szentes Tamással mintegy két évtizede áll közeli ismeretségben. Az ír professzorasszony egy 1964-es történettel indította előadását. Hallgatóként azt a kérdést kapta, Angliában miért volt ipari forradalom, és miért maradt el Írorszában? A diák válasza így hangzott: Írország akkoriban még kolónia volt, a gyarmattartó Angliának ezért nem volt *érdeke* az ír ipari forradalom támogatása. Mire a tanár azzal intette le hallgatóját, hogy fejlődés-gazdaságtan órán van, ahol nincs helye a politikának... (Nevetés.)

A történet okán O'Neill a multidiszciplináris megközelítés jogosságáról és hasznosságáról szólt. A fejlődést szerinte nem is lehet másként értelmezni, csak mint összetett, szerves folyamatot, amely végtelenül sok változó mentén formálódik. A fejlődés-gazdaságtan egyik központi fogalma, a szegénység jól példázza ezt, hiszen az (ma már) nem egyszerűen csak pénzben mért kategó-

ria, hanem képességekben megragadott koncepció. Ennek megfelelően a segélyezés értelme is ártértékelődött: nem a pénz mennyisége, hanem a felhasználás módja, minősége számít. Az előadó egyben örömét fejezte ki amiatt, hogy hamarosan a tranzíciós országok is az európai elit-klub tagjai lesznek, Európa újra egységes lesz. És ami számára talán még fontosabb: a fejlesztéspolitikában és segélyezésben is új, egységes hangon szólhat meg a kontinens a nemzetközi porondon.

Bekker Zsuzsa felszólalásának közép-pontjában az érdem és a nemzetközi elismertség kategóriái álltak. Mátyás Antalhoz hasonlóan Bekker is a magyar közgazdászok szellemi hagyatékáról, azok ápolásának fontosságáról szólt. Hangsúlyozta: a jöknak be kell tagozódnuk a tudományos jelenbe, mert a tudomány egyfajta szociológiai munkaközösségeként funkcionál. A közösség egészének érdeke, hogy a teljesítmény a kollektív emlékezet és tudás része legyen. Ha nem sikerül a tudósnak integrálódnia, akkor nem lehet őt képességeinek megfelelően értékelni sem. A magyar közgazdaságtan fejlődése, teljesítménye azonban nagyobb-részt ma még feldolgozatlan. Ez, mint elmondta, nem feltétlenül az eredmények hiányát, inkább az élők elődeik munkásságához fűződő viszonyát, helyesebben annak hiányát tükrözi.

Kautz Gyula munkássága szomorú példája annak, hogy miként feledkezik meg a ma közgazdász az elődökről. Kautzot újra fel kellett fedezni ahhoz, hogy megbecsült része lehessen a magyar közgazdasági kánonnak. Bekker hangsúlyozta, hogy Kautz munkásságának felelevenítése azért került a *Festschriftbe*, mert ezzel is a múlt értékei előtt kívánt tisztelni, azon értékek előtt, amelyek ápolása a tudományos közösség alapvető feladata volna.

A tanítványok legifjabb generációja sorában elsőként *Benczes István* kapott szót.

Személyes élményei kapcsán Benczes kifejtette, hogy az elmúlt néhány esztendő is elégtendő volt ahhoz, hogy tapasztalja: a kutatói pálya kényszerek mentén alakul, olyan kényszerek mentén, amelyekbe bele lehet fáradni, sőt bele is lehet bukni. Az előadó számára azonban Szentés Tamás életműve és személye az egyik olyan pozitív példa, amely igazolja, hogy a körülmények nem feltétlenül változtatják áldozattá az elhivatott kutatót.

Másokhoz hasonlóan ő is kiemelte a nemzetközi kapcsolatok mint tudományterület azon sajátosságát, hogy ott a korábban elkülönülten létező, különféle (és meglehetősen sokféle) tanszékek köré szerveződő és emiatt azután nemritkán ellenséges viszonyban álló diszciplínák végre közös keretbe kerültek, és egymást erősítve viszik közelebb a diákot, oktatót és kutatót a megértéshez. Hangsúlyozta: az a pozitívista szemlélet, ami mindent leegyszerűsíthetőnek, mérhetőnek és azután univerzális receptekben számmon kérhetőnek tart, azonnal darabjaira hull, amint Fekete-Afrika vagy Ázsia, esetleg a kelet-közép-európai országok kerülnek területekre. Az ázsiai válság kapcsán a *Festschriftben* elhelyezett írása emeli ki és mutatja be a többirányú megközelítés indokoltóságát.

Török Ádám azzal a megjegyzéssel indította felszólalását, hogy a közgazdaságtan egységes fejlődésének a végére értünk. A közgazdaságtudomány és a vállalati gazdaságtan mára teljesen elkülönült diszciplínák lettek. Ennek érzékeltetésére előadását a piacra lépési korlátok gazdasági fejlődésben játszott szerepének szentelte. A belépési korlátok időben legkorábban kialakult formája a természetes korlát, ami javarészt a szállítási költségekkel kapcsolatban merül fel, és amelynek jelentősége bár nem elhanyagolható, de napjainkban mind kevésbé jellemző. A korlátok egy másik fajtáját, az adminisztratív belépési korlátokat illetően Török rámutatott, hogy habár mind nagyobb

méretekben és intézményesített keretek között kerül sor ezen korlátozó tényezők lebontására, az egyes államok gyakorta tanúsítanak potyautas magatartást és olyan korlátokat harcolnak ki vagy tartanak fenn a maguk számára, amelyek torzítják a versenyt. Ezt a kettős hatást árnyalja tovább az a tény is, hogy ma már jobbára nem is az államok a nemzetközi kereskedelem és általában a nemzetközi szerződések partnerei, hanem a transznacionális vállalatok. Az adminisztratív korlátok pedig ezekre a képződményekre sajátosságaik okán mind nehezebben alkalmazhatók. A kormányok ezért mindent elkövetnek, hogy a harmadik korlátozó kört, az ún. stratégiai belépési korlátokat képesek legyenek befolyásolni. Mivel ezt a fajta piacra lépési korlátot az egymással versenyben álló felek alkalmazzák (a másik ellehetlenítésére), ezért az állam számára a befolyásolás effektív terepe a versenypolitika marad. A versenypolitika azonban köztudottan nemzeti hatáskör (ide nem számítva az EU-t), ezért az alapvető, a jövőben mielőbb tisztázásra váró kérdés az, miként lehet a versenypolitikát globális szinten is érvényesíteni.

Palánkai Tibor akadémikus, kolléga és barát azt a kérdést tette fel, hogy ő maga mit tudott felhasználni Szentés munkásságából. Az európai tanulmányok mint diszciplína nehezen volna függetleníthető a társtudományoktól, így a fejlődés- és növekedés gazdaságtanától vagy a nemzetközi gazdaságtanától. A nemzetközi integráció elméleti kérdéseinek megválaszolásában ugyanis alapvető jelentőséggel bír annak tisztázása, hogy mit jelent a függés kölcsönössége vagy aszimmetrikus volta, hogyan oszlanak meg a hasznok és költségek a résztvevők között, stb. Ezen folyamatok ábrázolásában nem megengedhető, hogy a kutató elvonatkoztasson a társadalmi és politikai dimenzióktól, az „integráció hasznossága” ugyanis komplex értékelést igényel, amelyben a politikai rendszer stabilitása vagy az emberi jogok szé-

les(ebb) körű érvényesülése is számít. O'Neill és Benczes után Palánkai is fontosnak tartotta hangsúlyozni: az európai tanulmányokban és a nemzetközi kapcsolatokban egyre inkább a multidiszciplináris közelítés igénye jellemző.

Az előadó kiemelte, hogy az integráció talán legfontosabb tartalmi vonása a kölcsönös függés ténye. Szentés Tamást idézve elmondta: „A világgazdaság fejlődéstörténete a világméretű gazdasági kapcsolatok fokozatos bővülésének és időszakos összesűkülésének, az integrálódás és a dezintegrálódás ellentétes tendenciáinak, a részek közötti viszonyok átrendeződéseinek, tartalmi változásainak és pozícióik újraelosztásának, a felzárkózások és elmaradások sorozatának és feltételei változásának is a története.”¹ Ennek figyelembevételével Palánkai szerint az integráció az egyre fejlettebb, magasabb rendű és javuló hatásfokú közösségek kialakulását kell segítenie.

Bató Márk, a BKÁE Nemzetközi Kapcsolatok doktori program hallgatója a versenyképesség és fejlődés kérdéseit kötötte össze előadásában azzal az egyértelmű igényrel, hogy bizonyítsa: egyik a másik nélkül nem értelmezhető. A versenyképesség értelmezése nála makroszemponturn vizsgálatot igényel, pontosabban a gazdaság szereplőinek működését befolyásoló feltételek összességének értékelését, amelyben a gazdaságpolitika maga is kiemelt szerepet kap. Szűkebb kutatási területe, az Európai Unió versenyképességének vizsgálata esetén ez különösen indokolt, hiszen szükség van egyfelől az állam passzív, szabályalkotó szerepének, másfelől aktív beavatkozásainak értékelésére. Sőt, az EU vonatkozásában a közös piac egységességének kialakítása és fenntartása pluszfeladatot ró az államra. Ehhez kapcsolódóan kerül sor a társadalmi és kulturális jellemzők mint európai identitás vagy

¹ Szentés (1999, 21-22.)

legitimáció vizsgálatára, mivel egységes piacon ezek közjóságnak számítanak, és mint ilyenek, a hatékony működés segítői.

Berács József, a BKÁE Marketing Tanszék vezetője *Aszimmetriák és felzárkózási esélyek a felsőoktatási szolgáltatások nemzetközi kereskedelmében* című előadásának bevezetőjében röviden felelevenítette Szentés Tamás 1995-ben, az egyetem jubileumi konferenciáján megfogalmazott gondolatait, miszerint a közgazdaságtudomány és a fejlődés tan iskolái képtelenek kiszabadulni az ideológiák fogságából, képtelenek megnyitni határaikat más területek, iskolák felé, így ítélve magukat folyamatos elzártságra. Szentés akkor egy új felvilágosodás előestéjéről beszélt, kifejezésre juttatva optimizmusát.

Berács ezt a gondolatot úgy folytatta, hogy a felvilágosodást szolgálhatja az is, hogy mind több magyar diák tanul külföldön, illetve egyre nagyobb számban érkeznek hazánkba külföldi hallgatók. A felsőoktatási szolgáltatások kereskedelmében azonban, hasonlóan a világgazdaság más területeihez – Szentés Tamás kifejezését használva – aszimmetrikus interdependenciák élnek. Az Egyesült Államok a legnagyobb befogadó ország, míg Kína diákjai tanulnak a legtöbben külföldön. Ha Magyarország is szeretne kihasználni egy szeletet e mind volumenében, mind értékében növekvő piacból, akkor ideje volna feltenni a kérdést: hogyan lehetne ide csábítani a külföldi diákokat? Berács azt boncolgatta ezért, hogy Magyarországnak milyen esélyei lehetnek a „diákkereskedelemben”. Érvelésében kiemelt szerepet kapott a marketing-szemlélet erősítése, illetve az a meggyőződés, hogy a gazdaságpolitika mindenkori alakítóinak is aktívan kellene támogatniuk a külföldi diákok becsalogatását az országba. Az *ad hoc* intézkedések helyett a stratégiai tervezés szükségessége mellett tette le voksát.

Lőrincné Istvánffy Hajna előadásának első momentumaként személyes hangon szólt az ünnepelthez, rámutatva, hogy az élet-

kor relatív fogalom. A hetven év ugyanis túl sok, ha Szentés Tamás lendületét, kitartását és aktivitását nézzük, ám kevés, ha az elvégzett munkát és bölcsességét tekintjük. Lőrincné a továbbiakban az Európai Unió pénzügyi kérdéseit kötötte a világgazdaságtani diszciplínához. Szentés Tamást idézte: „Egyetlen organikus rendszer sem képes hosszabb időn át normálisan működni, fejlődni, fennmaradni, ha nem alakul ki, vagy nem áll helyre egy minimális egyensúly egymáshoz kapcsolódó részeinek funkcionálása között, illetve ha egyes részei mindinkább kizáródnak a rendszer egészének fejlődéséből ez utóbbiban képződő egyenlőtlenségek folytán, vagyis ha a rendszer dezintegrálódik.”² Ennek tükrében hangzott el a kérdés: miként magyarázható az EU pilléreinek súlyában, fontosságában tapasztalható egyenlőtlenség, aszimmetria? A Maastrichti Szerződés ugyanis egyértelműen elmélyítette a területek közötti megosztottságot. Az EMU tekintetében visszavonhatatlanul egymáshoz kötötte a tagországokat, míg a politikai unió kérdésében nem történt valódi előrelépés. A politikai integráció e nagymértékű lemaradása mindenki számára érzékelhetővé tette a pillérek közötti szakadékot, és felveti a kérdést, vajon ilyen súlyos megosztottság mellett mi lesz az európai integráció jövője? Bár a válaszok a teljes és koherens rendszerré történő fejlődéstől a dezintegrálódásig terjednek, Lőrincné hangsúlyozta: Európának előre kell menekülnie, feloldva ezzel az integrációs aszimmetriákat, és biztosítva az unió komplex működését.

Rostoványi Zsolt, a Nemzetközi Kapcsolatok Tanszék (BKÁE) vezetője előadásában a nemzetközi rendszer leírásának két jellegzetes és látszólag ellentétes megközelítését mutatta be: az egyik a rendszer teljes homogenizálódása, integrálódása felé mutat, míg a másik a szétesés, fragmentalizáció irányá-

² Szentés (1999: 552.)

ban halad. Rámutatott: helytelen az az érvelés, amely vagy egyik, vagy másik szélső megoldást tartja egyetlen igazságnak, mivel a nemzetközi rendszert ezen ellentétes folyamatok egyidejűleg alakítják.

Kiemelte: a hidegháború utáni nemzetközi rendszer értelmezése egy multidimenzió- nális térben lehetséges csak. A dimenziókat egyfelől az „államok világa”, másfelől az államon kívüli szereplők világa (vagy másként a „társadalmi világ”) jelölik. E két világ kölcsönös egymásra hatását egészíti ki azután egy harmadik dimenzió, az ún. „globalizált világ”, amely az előbbi kettőtől elő- rőn funkcionális értelmet kap. A hidegháború utáni nemzetközi rend multidimenzió- nális fejlődése és e fejlődés megítélése ugyan- kor nem egyértelmű: súlyos ellentmondá- sok, egyenlőtlenségek és aszimmetriák jel- lemzik. Azok, akik nem részesülnek a globa- lizáció előnyeiből, marginalizálódnak és kulturálisan is fragmentálódnak. Gyakorta emelik fel szavukat a globalizációval, illetve az azt megtestesítő Egyesült Államokkal szemben. A globalizáció tehát nem egyszere- rűen tere a gazdagok és szegények közötti különbségek fenntartásának vagy mélyíté- sének, hanem új megosztottságot is nyit az- zal, hogy létrejön a résztvevők és a kirekesz- tettek szemben álló tábora.

Szajp Szabolcs indításként azt az élmé- nyét osztotta meg a hallgatókkal, amikor a Világgazdasági Tanszék tanársegédeként az egyik első előadásán a professzort is felfe- dezte a diákok seregében. Elmélettörténeti tárgyú előadásában azután az első vilá- gháború előtti nemzetközi gazdasági rend működését dolgozta fel két kiemelkedő teo- retikus (Keynes és Polányi) munkái alapján. Szajp a kor nemzetközi viszonyairól a szerzők alapján a következő négy tézist állította fel: (1) A XIX. századi nemzetközi rendszert az instabilitás jellemezte, ezért magában hor- dozta bukásának lehetőségeit. (2) A XIX. szá- zad nemzetközi gazdasági rendje két nagy

részre tagolható (1870 a választóvonal), mindkettőben a békéhez való ragaszkodás a közös elem – különbség a béke biztosítá- sának intézményesített kereteiben volt. (3) A század centrum-országának Nagy-Britan- nia számított, de folyamatosan erősödött és kulcsszerepet játszott a nemzetközi gazdasá- gi rendszer formálásában az USA és Oroszor- szág is. (4) A XIX. század nemzetközi gazda- sági és társadalmi rendje hierarchizált intéz- ményi keretben működött, melynek elemei az önszabályozó piac, a liberális állam, az aranystenderd, a hatalmi egyensúly rend- szere, a pénzügyi arisztokrácia, a ki/bevándor- lás, a tőkés-munkás viszony és az Ó-, illetve Újvilág sajátos kapcsolatai voltak.

Farkas Péter nemcsak a maga, hanem a Világgazdasági Kutatóintézet munkatársai- nak nevében is köszöntötte Szentes pro- fesszort születésnapján. A VKI kutatója azt a kérdést tette fel, vajon mennyire érvényesül- tek a fejlődéelméletek az ún. „fejlődő or- szágokban”. Már bevezetőjében előreboc- sátotta, hogy az elmélet nem érvényesül- tett, mert olyan kényszerek hatottak ezen országokra, amelyek ellehetetlenítették az elmélet gyakorlati kibontását. Hangsúlyozta, hogy mindez nem azt jelenti, hogy az elmé- leteknek ne lett volna relevanciája, egyszere- rűen a politikai fogadókésztség hiányzott. Sok év tapasztalata arról győzte meg az előadót, hogy az állami beavatkozás ezekben az or- szágokban nem is a piaci erők ellen irányult, sokkal inkább szolgálta a gazdasági libera- lizációt és a kapitalista termelési mód meg- szilárdulását. Ennek tükrében pedig túlzás volna azt állítani, hogy a fejlődélméletek radikálisak lettek volna. A globális kapitaliz- mus terjedése okán állította, hogy a fejlődők állami kapacitásainak legyengülése olyan külső folyamatok eredője, amely a fejlődő országokat még inkább a perifériára taszítja. Következtetése nem túl optimista: adott vi- szonyok és struktúrák mellett a világgazda- ság jelenlegi egyenlőtlenítő viszonyai a

jövöben is változatlanok maradnak. Érdemes volna elgondolkozni ezért azon, nem jött-e el az idő, hogy újra felfedezzük a korábban haszontalannak ítélt elméleteket!

A Világgazdasági Tanszék (BKÁE) munkatársa, *Surányi Sándor* örömeinek adott hangot amiatt, hogy felszólalhat, illetve hogy a *Festschrift*-ben ő is a szerzők egyike lehetett, mert ezzel köszönetet mondhat az ünnepeletnek azért, hogy közel került Afrikához, illetve a fejlődő világhoz.

„Afrika éve” óta már négy évtized telt el – kezdte előadását –, ám az akkor megfogalmazott várakozások egy igazságosabb világrendrőről, a gazdasági függetlenség erősítéséről nem igazolódtak. A szakadék a világ fejlett része és a fekete kontinens között nem szűkült, hanem egyértelműen tágult. A kérdés ezért indokolt: mekkora eséllyel lehet alkalmazni azokat az alternatív fejlődési utakat, amelyek a jelen körülményeihez igazodva biztosítanak Afrika fenntartható fejlődését? A kontinens gazdasági fejlődése korábban szinte kizárólag a természeti kincsek kiaknázására, felélésére épült. Az így előállott csapadából Afrikának mind ez idáig nem sikerült kitörnnie. Ha ez a jövőben is így marad, akkor a már amúgy is széles skálán húzódo társadalmi, politikai és gazdasági feszültségek mellett a kontinens környezeti katasztrófa is fenyegeti. A környezet kimerítése tovább mélyíti a szegénységet és erősíti a kiszolgáltatottságot. A megoldás olyan gazdasági növekedés, ahol szimultán fejlődik az egészségügyi ellátás, javul a beiskolázottság, érvényt szereznek a polgári jogoknak, és mindközben a társadalmi tőke is megóvásra, bővítésre kerül.

Mint mondta, szegénység és gazdagság olyan kategóriák, amelyek csak együtt értelmezhetők, szorosan összefüggenek. Hogy a rés a kettő között szűkül-e, az javarészt azon múlik, hogy a gazdagok hajlandók-e felismerni, helyesebben beismerni ezt az interdependenciát. *Surányi* kifejezte azon

reményét is, hogy a nem túl távoli jövőben Magyarország mint a gazdagok klubjának tagja segít majd a szakadék áthidalásában.

*Kengyel Ákos*a fiatalon elhunyt munkatárs és barát, *Garai Katalin* megidézésével kezdte előadását: Kati, ha ma itt lehetne, azt mondaná a maga megismételhetetlen stílusában az ünnepelet alkotói munkásságáról, hogy az a csapásszám, ahogy Szentés professzor dolgozik, az nem semmi...

A Világgazdasági Tanszék munkatársa előadásában (*A fejlettségi különbségek mérséklődése az Európai Unióban*) arra hívta fel a figyelmet, hogy csakis tudatos, jól tervezett fejlesztési politikával lehet sikereket elérni. Ugyan a példa nem a fejlődő országokból érkezett, mégis beszédes: az Európai Unió regionális politikájának köszönhetően az egykoron mélyen a fejlett tagok szintje alatt teljesítő országoknak sikerült megközeleltetniük a korábbi élcsapatot, sőt – ma már közhely – Írország fel is zárkózott a közepmezőnyhöz. Kiemelte: egy gazdasági integrációt a létében fenyegetne, ha tagjai azt látnák, hogy a jövedelmi szakadék egyre szélesebb a részt vevő tagok között, ezért elemi érdeke az integrációs tömbnek, hogy megfelelő regionális és fejlesztési politikával olyan életminőséget garantáljon, amely további ösztönzést adhat az integráció elmélyítéséhez. *Kengyel* nyomatékosította, hogy a tartós gazdasági fejlődés nem külső hatások eredményeként áll elő, hanem a megfelelő gazdaságpolitika, fejlesztéspolitika alkalmazásával – a gazdasági fejlődést ugyanis endogén tényezők garantálják.

Kiss J. László egyetemi tanár előadásának indításként arra emlékezett, hogy számára a találkozás Szentés Tamással meglehetősen különös körülmények között történt, ugyanis majd negyed évszázada (az ő kifejezésével: valamikor a prehistorikus időkben) egy nyugati egyetemen való tartózkodása alkalmával őt kérték arra, hogy magyarként számoljon be Szentés Tamás egyik írásából.

Külföldön az ünnepelt már ekkor is fogalom volt a fejlődéstanulmányokban.

Előadásában – Rostoványi Zsolt-hoz hasonlóan – a hidegháború utáni „új világrénd”-ről szólt, a neorealista és a neoliberális paradigmák egymásnak feszülését mutatva be. Elhangzott, a kilencvenes évek „új világrénd”-jét az idősebb Bush elnök úgy értelmezte, amelyben mind szélesebb körben érvényesülhetnek a demokratikus kormányzati formák és a liberális gazdasági szemlélet, illetve amelyben megtörténik az ENSZ reformja. Az új keretek egyik tartóoszlopa a globális ellenerőszak legitim alkalmazása lett, amelyet a béke megteremtése vagy fenntartása indokol. A „kollektív erőszak” alkalmazása mindazonáltal felerősítette a vitákat, rámutatva, hogy erő alkalmazásával csak a változások lehetősége előtt nyílik meg az út, de a politikai és gazdasági változásokat a pusztá erő nem garantálhatja. A nemzetközi politika elméletének nagyívű áttekintését Kiss J. László a hegemon stabilitás mint pozitív hegemonia gondolatával zárta. Ez a rendszer nem egyfajta kollektív hatalmi egyensúly, sokkal inkább egy olyan szerveződés, ahol a rendszer működésének kereteit – akár katonai erővel is – a domináns tényező adja. Ennek megfelelően arra hívta fel a közönség figyelmét, hogy 2001. szeptember 11. óta világossá vált, hogy a gyenge, kis államok fenyegetik leginkább a nemzetközi biztonságot. Ez a felismerés pedig újabb lökést adott a nemzetközi kapcsolatok megújulásának is, mely egyáltalán nem ért fejlődésének végére azzal, hogy megszűnt a korábbi duális rendszer.

Bokorné Szegő Hanna professor emeritus Szentes Tamásról szólva a munka szeretetét, az elhivatottságot és a szakmaiságot dicsérte hozzászólásában. A professzoraszony elmondta, a BKÁE Nemzetközi Kapcsolatok doktori programja keretében került közelebbi munkakapcsolatba Szentes Tamással. A programban alkalmazott multidisz-

ciplináris megközelítés, saját bevallása szerint, ma már az ő gondolkodásában és munkáiban is mind erőteljesebben mutatkozik meg, nemzetközi jogászként is igyekszik más területek eredményeire fokozottan támaszkodni.

Hangsúlyozta, hogy a XX. században az egyén kiszolgáltatottsága az állami önkényvel szemben mit sem változott. A nemzetközi béke és biztonság ezért csak akkor lehet valós és válhat tartóssá, ha maguk az államok is stabil alapokon működnek. Ennek a fejlődésnek az eredménye az is, hogy egyre bővül az emberi jogok katalógusa, és egyre nagyobb hajlandóság mutatkozik arra is, hogy a diszkrimináció tilalmát mind pontosabban adják meg – e nélkül ugyanis az emberi jogok sem érvényesülhetnének a maguk teljességében.

Miszlivetz Ferenc, az ünnepelt egykori diákja hangsúlyozta, hogy nem az évek számát, hanem a szellemet, a szellemiséget jött köszönteni e napon. Rövid, személyes hangú bevezetőjében arra a TDK-tanulmányra emlékezett, amely azután hosszú időre kötötte egymáshoz a diákok és a tanárt. E közös munka eredménye a *Fejlődéstanulmányok* sorozat is.

Miszlivetz előadásának gerincét az Európai Konvent munkájának és az európai civil szervezetek jövőjének értékelése adta. Kijelentette: azon vívmányok, amelyeket a Közös Piac kategóriájával összegezhetünk, valószínűleg kisebb kihívást jelentettek az integrációs folyamatban, mint az egységes európai civil társadalom megteremtése. Lőrincné Istvánffy Hajnához hasonlóan figyelmeztetett, ha nem valósul meg mielőbb az európai integrációban tapasztalható aszimmetria oldása, akkor maga Európa válik pusztán piaci képződménnyé. Elérkezett az idő, hogy az európai folyamatokat pozitív koordinációval hozzák újabb, de más dimenziók mentén szerveződő lendületbe, ahol célként a demokratikus deficit leküzdése, a szupranacionális intézmények legitimációjának

megteremtése áll. Miszlivetz meggyőződésel vallotta: habár ma még pontosan meghatározni nehéz volna, mit is jelent konkrétan az EU, egyvalami biztosan állítható, „Új Szuverén” van születőben. Ennek formáját, működési mechanizmusát pedig az európai alkotmányozási folyamat adhatja meg, a korábbi közösségi módszer helyett ugyanis itt van az új, az ún. „*Convent consent*”.

Kondorosi Ferenc, a Nemzetközi Kapcsolatok doktori program tanára a multidiszciplináris megközelítés igényével fellépve, a nemzetközi jog és a gazdasági globalizáció egymásra hatásait értelmezve jutott arra a következtetésre előadásában, hogy a globalizációt, különösen annak vadhajtásait az emberi jogok fejlődése, kiteljesedése, az azok iránti mind nagyobb érzékenység és fogékonyság képes lehet kordában tartani. A rendszerváltás előtti időkben a közép-kelet-európai régióban a politikai szabadságjogok hiánya ellehetetlenítette a gazdasági kalkulációt, veszélyeztette a racionalitást, végeredményben pedig gazdasági szempontból szuboptimális megoldást kínált. A gazdasági szféra hatékony működéséhez elengedhetetlenül fontos kiszámíthatóság és tervezhetőség megköveteli a gazdaság alrendszerének koherenciáját, amit csak egy olyan társadalmi környezetben lehet biztosítani, amely politikailag stabil, ahol a polgári és politikai jogok széles körben érvényesülnek.

A gyorsuló változások a jogtudományok gyakorlatában is újat hoztak: új jogrétegek, új jogvédő mechanizmusok keletkeznek, és olyan „jog alatti” normarendszerek válnak általánossá, mint például az üzleti etikai kódexek. A globális jogsértések kezelésére ma még sajnos korlátozottak a lehetőségek, de jó esély mutatkozik arra, hogy ebben az irányban haladjon a jogtudomány és a közgazdaságtudomány is. Záró gondolatként Kondorosi fontosnak tartotta elmondani, hogy Szentés Tamás személye a garancia arra, hogy a közgazdaságtan és a jogegészé-

ges szimbiózisa uralkodhat(ott) az Akadémián.

Az ülés befejező előadásaként *Magas István* szólt a gazdasági növekedés és fejlődés modellezésének nehézségeiről. Felvezetőjében kedves szavakkal fogalmazta meg Szentés Tamáshoz fűződő viszonyát. A személyes szálakból a teniszpartikat emelte ki, mondván: a csúcsteljesítmény a tudományban és a sportban tud igazán erőteljesen megmutatkozni.

A továbbiakban azt hangsúlyozta, hogy komoly kihívásokkal szembesül az, aki a tudományban a modellezés során a minél valóságghűbb kép megrajzolására vállalkozik. Az elméletek gyakorta csupán egy korábbiakban már megalkotott, de aztán (érdemtelenül) elfeledett koncepció vagy módszertan újrafelfedezését jelentik. Különösen igaz ez a II. világháború utáni növekedés- és fejlődéseméletekre, melynek gyökereit *Adam Smith*nél, *David Ricardónál* vagy éppen *John Stuart Millnél* találhatjuk meg. Közben elismerte, hogy a valóság összetett volta rendre lehetetlenné teszi a kifogástalan modellezést, addig ő maga is megpróbálkozott legalábbis számba venni azokat a magyarázó tényezőket, amelyek közelebb vihetik az érdeklődőt a gazdasági növekedés mibenlétének megértéséhez. Azt a folyamatot, amely a gazdasági növekedést mint rendkívül bonyolult, és a maga összetettségében megragadni képtelen rendszert határozza meg, egyfajta fekete dobozként írta le, melynek minél tökéletesebb megismerésében rejlik szerinte a tudós hivatása. Záró gondolatként Immanuel Wallerstein (2003) egy gondolatát („a történelem nem áll senki oldalán”) módosította úgy – tisztelve az ünnepelt személye és munkássága előtt –, hogy a történelem mindig a jól teljesítők oldalán áll.

Az ülés befejező részében a hetvenedik születésnapját ünneplő *Szentés Tamás* akadémikus köszönte meg az előadóknek, szervezőknek és hallgatóknak a születésnap

„ajándékot”. „Én egy összeesküvés áldozata vagyok” – kezdte mondandóját, célozva ezzel arra, hogy a résztvevők mindvégig sikerrel titkolták előtte a készülődő ünnepi ülést és a kötet megjelenését. A szervezést a „*just in time*” módszeréhez hasonlította, utalva a szervezés pontosságára és kiváló minőségére. Külön is köszönetet mondott Blahó Andrásnak, aki az ünnepi ülés megszervezésében és a kötet elkészítésében is oroszánrészt vállalt.

Elismerte, irigylésre méltó helyzetben van most, de egyben áldozati mivoltára is felhívta a figyelmet, hiszen mint mondta, nem érdemelte az előadók által megfogalmazott dicséretet. *Stendhal* híres regényét idézve felelevenítette azt a színt, amikor az ifjú *Sorel* azzal fordul *de La Mole* márkijhoz a neki megítélt kitüntetése kapcsán, hogy ő azt bizony nem érdemelte ki. Mire a márkí csak annyit jegyzett meg, hogy a kitüntetést nem kiérdemlik, hanem adják. . .

Némi iróniával utalt arra, hogy az ülésen csak a szépre emlékeztek az egybegyűltek, holott konfliktusoktól sem volt mentes ez a hetven esztendő. Ahogy az elméletek is elvonatkoztatnak, és rendre egyoldalúan mutatják a tényeket, úgy az ünnepi ülés is a valóságnak csak egyik, a szebbik oldalát elevenítette fel – mondta. Majd folytatta: annak örülne a jövőben, ha a politika nem használhatná fel saját céljaira a kutató munkáját, nem válhatna rezsimek, ideológiák igazolásának eszközévé. Jó volna, ha az olyan kifejezések, mint demokrácia, liberalizmus, nemzeti vagy magyar végre azt jelenthethetnének világunkban, amit ténylegesen is jelölnek. Reményét fejezte ki, hogy talán eljön majd egyszer az a jobb világ, ahol valóban úgy értelmezhetjük e fogalmakat, ahogy azokat mindig is kellett volna, ahol az emberi jogok kategóriája például nem egyenlő többé az állampolgári jogokkal.

IRODALOM

Bock Gyula – Martin-Hajdú Gy. – Réz A. – Tóth E. (1991): *Nemzetközi közgazdaságtan*. AULA, Bp.
Bara Zoltán – Szabó Katalin (ed.) (2000): *Gazdasági rendszerek, országok, intézmények. Bevezetés az összehasonlító gazdaságtanba*. AULA, Bp.
Szentés Tamás (1999): *Világgazdaságtan 1. Elméleti és módszertani alapok*. Aula, Bp.

Wallerstein, Immanuel (2003): What Does It Mean to Be an Antisystemic Movement Today? In: Blahó András (ed.): *Elmaradottság – Fejlődés – Átalakulás. Tanulmányok Szentés Tamás akadémikus 70. születésnapja tiszteletére*. BKÁE Világgazdasági Tanszék. 392-400.

A Helsinki Műszaki Egyetem tiszteletbeli doktori címet adományozott **dr. Kroó Norbertnek**, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárának. Az egyetem ezt a kitüntetést 1934 óta adományozza elsősorban azoknak a tudósoknak, akik kiemelkedően sokat tettek a nemzetközi kapcsolatok fejlesztése érdekében. Eddig 115 külföldi tudós részesült ebben a kitüntetésben.

Lapunk 2003/5 számában, Ötvös László dolgozatának egyes ábráit apró hibákkal közöltük. A helyes ábrák lapunk honlapján láthatók. A szerző és Olvasóink szíves elnézését kéri
a Szerkesztőség